

Česko-německé vztahy na národnostně smíšeném území Jihlavska v letech 1919-1925

ALENA PALÁNOVÁ

V průběhu dějinného vývoje na našem území vznikla řada oblastí s německým osídlením. Vedle souvislých pásů k nim patřily také tzv. jazykové ostrůvky. Jihlavský německý jazykový ostrov se rozprostíral po obou stranách česko-moravské zemské hranice a jeho tradičním centrem byla Jihlava.

Za existence Rakousko-Uherska byla zřejmá také zde priorita německého národa, jakožto národa vládnoucího. Vyhlášení samostatného československého státu znamenalo radikální změnu v národnostních vztazích. Český národ se takřka přes noc stal ze svého podřízeného postavení národem vládnoucím, zatímco Němci v českých zemích naopak tuto pozici ztratili.

Reakcí bylo vytvoření čtyř německých provincií v Čechách a na Moravě, které usilovaly o připojení k Německému Rakousku. K tomuto požadavku se upnuli také zástupci jihlavských Němců, kteří však museli ve Vídni vyvíjet velké úsilí, aby jihlavský jazykový ostrov byl rovněž prohlášen za državu tohoto státu. Rakouští politikové si uvědomovali problematičnost takového spojení. V čele iredentistických snah stála jihlavská městská rada, která však neměla velké naděje na úspěch, neboť hned po 28. říjnu se Čechům podařilo zlikvidovat její aspirace na získání místní vojenské posádky pro své cíle. Proto bylo také počátkem prosince 1918 dosaženo bez větších problémů její rezignace a nastolení vládního komisariátu.¹ Aktivita německých nacionalistů se přenesla zejména do činnosti Německé národní rady², avšak na situaci, kterou ovládala česká strana, to již nic nezměnilo.

Po vnější stránce byl případ jihlavského jazykového ostrova a jeho snaha po připojení k Německému Rakousku ukončen. Poté, co byla prosazena autorita nového státu, musely se jí však přizpůsobit také instituce a občané Jihlavy. Byl to dlouhodobý proces, spojený mnoha problémy a nepokoji.

1. Národnostní poměry v Jihlavě po porážce iredentistického hnutí

Hned v prvních měsících roku 1919 začala v Jihlavě vlna českých výtržností, namířených jako již koncem roku 1918 proti německým symbolům, nápisům a tabulím. Za tě-

mito akcemi stáli většinou vojáci jihlavské posádky, kteří byli zvláště protiněmecky naladěni.

Přes některá opatření se výtržnosti opakovaly zejména v druhé polovině ledna, k největším projevům vyhoceného českého nacionalismu došlo 29. ledna 1919. Večerní Jihlavou táhli vojáci jihlavské posádky, kteří se předtím plánovitě shromáždili před kasárnami a k nimž se později přidružila řada civilistů. Jejich cílem se staly firmy německých obchodníků, které strhávali a poškozovali, podobně jako německé názvy ulic a další tabule s německými nápisy. Větší oddíl výtržníků vnikl do kina Reform a žádal jeho nájemce, aby uváděl česká představení. Rozbili zde všechny německé skleněné nápisy, stejně jako o něco později v druhém jihlavském kině Elite. V pozdních večerních hodinách vtrhl jeden z hloučků do městského divadla, které muselo přerušit představení, a strhal tam nápisy.

Policie byla proti výtržnostem bezmocná, vládní komisař požádal posádkové velitelství o přísná bezpečnostní opatření a vyzval všechny firmy, aby okamžitě odstranily veškeré německé nápisy. Když druhého dne byly učiněny pokusy v „bílení“ pokračovat, bylo zažádáno o vojenskou asistenci, která učinila řádění přítrž. Národní rada pak pozvala vojáky na schůzi, kde promluvil dr. Ludvík Chlum a vyzýval vojsko, aby se zdrželo veškerého násilí vzhledem k blížící se mírové konferenci.³

Dějištěm podobných událostí nebyla jenom Jihlava, ale také další pohraniční a vnitrozemská města. Československá vláda činila opatření k zabezpečení státních hranic, snažila se především zabránit stykům mezi německou emigrací a jejími stoupenci uvnitř státu. Existovali však lidé, jejichž prostřednictvím bylo možno posílat zprávy a pokyny.

Přímo pro Německou radu v Jihlavě byla určena zásilka z Vídně, kterou vezl Martin Teltschner, zatčený 5. dubna 1919 při pasové kontrole ve Znojmě. Obsahovala balíček letáků Die Iglauer Sprachinsel soll deutsch bleiben a brožuru Die Iglauer Sprachinsel-Deutsch. Brožura s mapkou jihlavského jazykového ostrova popisovala stejně jako leták ve zkrácené verzi německý ostrov s Jihlavou a agitovala pro jeho připojení k Rakousku. Leták byl podepsán Německou národní radou, což prozrazovalo těsné styky jihlavských Němců s jejich příznivci ve Vídni.⁴ Zadržen byl také bývalý německý zemský poslanec Franz Köpernik z Čížova u Jihlavy za agitaci proti republice.⁵

Česká strana měla obavy z vojenských akcí, proto ministerstvo obrany varovalo i před případným napadením jižních hranic u Znojma a severních u Trutnova. Vládní komisař Jihlavy musel okamžitě vyzvat obyvatelstvo k odevzdání veškerých zbraní do 48 hodin.⁶

Velká pozornost byla věnována volbám do rakouského národního shromáždění, konaným 4. března 1919, kterých se měli zúčastnit také Němci z Československa. Volby byly v Československu zakázány a úřady dostaly směrnice, aby zabránily volbám a volební agitaci do rakouského parlamentu v německých územích republiky.

Jihlavský vládní komisař uvedl, že v Jihlavě přicházejí v úvahu Gustav Gross, bývalý předseda poslanecké sněmovny, který má však trvalé bydliště ve Vídni a adjutant Severozápadní dráhy ing. Rudolf Jung, nalézající se právě v republice německo-rakouské. Také na akce německých nacionalistů v den konání voleb byly úřady předem upozorněny, v Jihlavě však na rozdíl od jiných měst k žádným excesům nedošlo.⁷

Jak již bylo řečeno, činnost německých nacionalistů, kteří se nevzdali plánu připojení k Německému Rakousku, se v Jihlavě soustřeďovala především do Německé rady. Tenry, kterými ovlivňoval veřejnost doma a snažil se působit i na veřejné mínění v zahraničí.

noritu a zavedlo pořádek v obci, kde bylo zastoupeno čtrnáct Němců a pouze čtyři Češi, kteří neměli vliv při žádném rozhodování. „Starosta obce i tajemník neznají slova českého, jsou nepřáteli Čechů, organizují tajné schůze, štvání a pobuřování proti všemu českému. Úřadování je výhradně německé, vyhlášky taktéž, české jsou hned strhány. Dříví z obecního lesa se prodává jen Němcům, české bohoslužby jsou jen v neděli odpoledne, německé každý den...“¹¹

V Jihlavě samé, přes významné změny, přetrvávali na úřednických místech Němci a jednacím řečí byla převážně němčina. Proti tomuto stavu vystupovala především česká Národní rada, podávala připomínky vládnímu komisaři Františku Hovůrkovi, otázka se projednávala ve správní komisi města a Jihlavské listy se tomuto tématu věnovaly téměř v každém čísle.

Prvním významnějším úspěchem české menšiny bylo zajištění správy spořitelny a jmenování poradního sboru ze čtyř českých a čtyř německých členů.¹²

Na přelomu roku 1919 byl přeložen ministrem spravedlnosti E. Honsig, známý svým proněmeckým smýšlením, od krajského soudu v Jihlavě k zemskému soudu v Brně. Na jeho místo nastoupil rada zemského soudu J. Drábek od okresního soudu v Litomyšli.¹³

Otázka německého složení úřednictva berního úřadu se táhla až do druhé poloviny roku 1920, kdy po intervencích zástupců českých politických stran u okresní politické správy a zástupců české menšiny u ministerstva vnitra byl dosazen jako přednosta berního úřadu Čech V. Otmar a berním asistentem se stal F. Strnad.¹⁴

K významné změně došlo na okresním hejtmanství, odkud byl přeložen hejtman Karel Ludwig k zemské politické správě do Brna a na jeho místo nastoupil bývalý místodržitel tajemník dr. František Chmelík.¹⁵

Správní komise řešila další otázky, související s německým charakterem města. Docházelo zde k četným sporům, ať už se týkaly úředníků a úřadovacího jazyka nebo změny označení ulic. Vládní komisař nařídil zaměstnancům radnice, aby se do stanoveného termínu naučili česky, němečtí členové správní komise však argumentovali tím, že by stačilo přibrat středoškolsky vzdělané síly, které by obstarávaly překlad. Také v otázce změn označení ulic odmítli němečtí členové vstup do komise, tímto pověřené a hlasování, zda tabulky mají být české, bojkotovali.¹⁶

Stejně jako ve 2. polovině 19. století, tak i po vzniku československého státu, znamenalo konfliktní bod mezi Čechy a Němci školství. Po dlouhém období nerovnoprávného postavení institucí vzdělávajících českou mládež v její mateřtině vznikly předpoklady ke změně poměrů.

Zpočátku, v popřevratových dnech, byl oficiální postup v tomto směru opatrnější, k prvním opatřením se proto přistoupilo až na počátku roku 1919, kdy si to již situace naléhavě vyžadovala. Již od převratu přibývalo dětí na českých obecných školách a denně se hlásili noví žáci také do české soukromé školy, přestupující z německých škol, což způsobila možnost svobodné volby. Proto byla jako první opatření rozdělena česká veřejná chlapecká obecná škola na dvě samostatné a podobně vznikly také dvě české veřejné obecné dívčí školy. Správa jihlavské obce se zavazovala pro ně poskytnout školní budovu a financovat je.¹⁷

Českému školství dala k dispozici školní budovu v Gelnhausenově ulici, v níž byla před válkou umístěna německá dívčí měšťanská škola, a které bylo od počátku války až do ledna 1919 používáno jako vojenské nemocnice.¹⁸

Podobná situace nastala u českých měšťanských škol. Ty dostaly k dispozici budovu bývalé školy Giselinovy v Höckově ulici. Tím mělo české obecné a měšťanské školství v Jihlavě s 1.807 dětmi tři budovy, a německé školy s 2.433 žáky pět budov.

S novou situací byli Němci nespokojeni, protože delimitaci školních budov považovali za počínající útlak z české strany na této velmi citlivé frontě. Objektivně je k tomu třeba konstatovat, že německé školství tehdy skutečně přišlo o některé předchozí výhody ve prospěch českého školství, do té doby opomíjeného a znevýhodněného.

Vznikem samostatného československého státu se také splnily dlouholeté tužby českého obyvatelstva, které již v 19. století usilovalo o českou střední školu v Jihlavě. V červnu 1919 bylo ministerstvem školství rozhodnuto, že v Jihlavě bude zřízeno a udržováno státním nákladem české reformní reálné gymnázium. První rok se přihlásilo 190 žáků, pro něž byly najednou otevřeny čtyři třídy, zatímco ve zbývajících sedmi třídách německého gymnázia bylo celkem 90 žáků. Český ústav byl umístěn po dlouhých sporech v přízemí německého gymnázia.¹⁹

Velmi rušnou otázkou ve smíšených oblastech se po vzniku Československa staly obecní volby. Po odstoupení městského zastupitelstva v Jihlavě byl jmenován vládní komisař, s nímž o závažných věcech rozhodovala správní komise, zastoupená paritně oběma národnostmi. Tento stav trval až do jara 1919, kdy bylo oznámeno, že dne 16. června 1919 se budou konat v Československu obecní volby.

V Jihlavě a německých obcích jazykového ostrova na ně bylo pohlíženo v první řadě z hlediska národnostního, neboť měly rozhodnout o zastoupení českého obyvatelstva na další období. Na žádost vládního komisaře byly obecní volby v Jihlavě (a také v Hruškových Dvorech a Dřevěných Mlýnech) odloženy, v ostatních 46 obcích se konaly v původně stanoveném termínu. Poté následovaly volby do obecních představenstev, z nichž v řadě obcí jihlavského jazykového ostrova byla ryze německá představenstva (Vílanec, Loučky, Popice, Suchá, Prostředkovice, Beranovec) nebo s menšinovým zastoupením českých radních (Hosov, Pístov, Kosov, Henčov, Helenín).

Po téměř jednoroční existenci vládního komisariátu se konaly 28. září 1919 první obecní popřevratové volby v Jihlavě. Volební výsledky ukazují, že převaha Němců byla výrazná, neboť německé strany získaly 8.005 hlasů, zatímco české 4.371.²⁰

Česká strana porážku ve volbách sice předvíдалa, ale nepředpokládala, že bude tak velká. Podala proto proti volbám protest a dosáhla, že úřad vládního komisaře se udržel ještě jeden rok, tedy do dalších voleb. Staré volby byly rozhodnutím vlády a zemské správy v Brně zrušeny a nové byly vypsaný na 26. září 1920.

Tento krok značně vzedmul hladinu rozhořčení, protože německé obyvatelstvo v něm vidělo neslýchaný útok na svá občanská práva. Německá rada předložila vládnímu komisaři nekompromisní požadavek, aby volby byly uznány a složení správní komise města bylo upraveno dle jejich výsledků, protože současná paritní skladba představovala pro Němce dle jejich názoru nespravedlivý a nepřijatelný stav.²¹

A v této situaci došlo v Jihlavě k incidentu, který vzbouřil českou i německou veřejnost v celé republice. Bylo to u příležitosti 23. června 1920, kdy Němci pořádali večer svoji slavnost slunovratu (Sonnwendfeier)²². K ohňům u třebíčské silnice přišlo velké množství německého obyvatelstva. Jako dva přední iniciátoři byli později označeni Hans Krcal, sekretář Německé rady a bývalý starosta, lékárník Vincenc Inderka, kteří ke shromážděným také promluvili. Poté se účastníci vraceli do města v průvodu a za zpěvu zakázaných německých písní *Wacht am Rhein* a *Heil Dir im Siegeskranz*.²³ Na náměstí, kam průvod došel, několik vojáků místní posádky vyzvalo Němce, aby skončili s provokacemi a zpěvem. K vojákům se přidali čeští civilisté, nastalá hádka se změnila v potyč-ku, načež z oken náměstí a snad i z průvodu padly výstřely. Městská policie nezasáhla, až po chvíli se dostavila vojenská pohotovost a vyprázdnila zčásti náměstí. Oběťmi vý-
střelů se stali dva vojáci – dvacetišestiletý B. Dvořáček od pěšího pluku č. 31 a dvacetič-

tyřletý M. Slavko od pěšího pluku č. 26 a dalších jedenáct raněných vojáků i civilistů. Klid byl zjednáán až o půlnoci.

Ráno 24. června byli o pomoc požádáni členové Sokola, kteří převzali policejní službu. V devět hodin byl vyhlášen výjimečný stav. Policisté, z větší části Němci, se převlékli do civilu, aby nebyli od rozčileného davu inzultováni. Rozčilení českých lidí stoupalo, byla vyrabována Ripplova tiskárna jako původce všeho protičeského, vytlučena okna kavárny Simander a další. Na náměstí byli zbiti tři Němci, kteří údajně provolávali slávu na místech včerejší střelby. Odpoledne byla před radnicí postavena šibenice a žádány životy dvou uvězněných strůjců, Inderky a Krcala. Nový velitel vojenské posádky pplk. Petr, přivelený z Brna, dal vyklidit náměstí. Následovala řada dalších opatření, aby byl zabezpečen klid ve městě.

Do Jihlavy byla vyslána po tomto krveprolití zvláštní vyšetřující parlamentní komise. Její posláni však vyšlo naprázdno, protože obě strany skutečný průběh zkreslovaly ve svůj prospěch, jak je vidět z protichůdných výsledků svědků i přímých účastníků a také z interpelace německých poslanců.

Národnostní napětí v popřevratové Jihlavě dosáhlo v polovině roku 1920 vrcholu. Obecní volby byly kvůli těmto událostem na příkaz zemské správy politické na Moravě odročeny. Konaly se 26. září 1920 a přinesly úspěch Němcům, kteří získali 7.954 hlasů, zatímco Češi 6.589. Úspěch Čechů byl značný, neboť obdrželi téměř polovinu všech mandátů, ze 49 měli 9 a 1 připadl Židům.²⁴

Počátkem prosince pak došlo k volbě starosty. O úřad se ucházeli dva Němci – sociální demokrat Raimund Aschmann a protikandidát obchodník Othmar Oberrenner. Česká Národní rada rozhodla, že bude volit Oberrennera, o němž jí byla známa jeho národnostní tolerance. Pouze učitel Josef Výborný dal hlas sociálně demokratickému kandidátovi, stejně jako zástupce Židů. Protože bylo dosaženo stejného počtu hlasů, rozhodl los, a to ve prospěch Oberrennera. Jihlavské listy situaci komentovaly: „My toto rozhodnutí pokládáme za nejrozumnější, ač není, a tím se netajíme, nijak ideálním.“²⁵

Rok 1920 znamenal vyvrcholení poválečného dění. Události krvavého slunovratu byly našťastí jediným násilným vystoupením. Po něm dochází k postupnému uklidnění a k tomu, že rozhodující síly německého obyvatelstva se fakticky smířily se svou existencí v nové republice. Souviselo to nepochybně s jistotami, které také jim mohl československý stát poskytnout na rozdíl od rozjitřených poměrů v okolních státech.

2. Situace po obecních volbách v roce 1920

V Jihlavě a na německém jazykovém ostrově se začaly poměry stabilizovat po volbách do obecního zastupitelstva v roce 1920 a následné volbě německého starosty. Němci se snažili především udržet pozice, které jim zůstaly z dob jejich vlády nad městem a jeho německým okolím. Přes české snahy odstranit německou převahu zejména ve veřejných institucích v době bezprostředně po vzniku československého státu zůstávala tato převaha zřejmá.

Tak zůstávala většina obecních i státních úředníků a zaměstnanců německých, protože příliv a prosazování českých sil probíhal velice zvolna, k značné nespokojenosti českého obyvatelstva. Terčem české nespokojenosti byla zejména státní tabáková továrna v Jihlavě. Podle zprávy okresního hejtmána zde do událostí tzv. krvavého slunovratu v roce 1920 bylo zaměstnáno 14 úředníků (z toho 6 Němců a 8 Čechů), 20 dílovedoucích (vesměs Němců), 1.045 dělníků (z nich pouze 50 Čechů). Po zakročení různých českých korporací bylo ředitelstvím tabákové továrny od června 1920 do února 1921 přijato asi 200 českých dělnic.²⁶

O národnostní situaci v jihlavském zdravotnictví přinesla článek *Národní politika* pod názvem *Neudržitelné poměry v jihlavské nemocnici*: „Zařízení je sice moderně vybavené, ale každý jde raději jinam, neboť úředníci i ostatní personál je německý a v péči o pacienty má špatnou pověst.“²⁷ Městská rada, která byla vyzvána k vyjádření moravským zemským výborem, všechna obvinění označila za vymyšlená.²⁸

Mnoho výhrad bylo namířeno také na jednostranné používání němčiny v úřadech a veřejných institucích města. Např. na hlavním nádraží měl být příčinou hlavní revident, který sice česky uměl, ale hovořil pouze německy, takže tuto řeč používala celá stanice.²⁹ Podobná situace byla na berním úřadě, kde se úřadovalo také výhradně německy.³⁰

Německé pozice byly v Jihlavě a německých obcích jazykového ostrůvku skutečně silné. Kromě úřednictva na radnici a v dalších úřadech a institucích k nim patřil městský archiv, vedený Franzem Wurzingerem, který zde rovněž organizoval prohlídky s výkladem, v muzeu probíhala podobná činnost pod vedením jeho ředitele dr. Antona Altrichtera a odborného pracovníka Ignaze Götha.

Obecní německou městskou knihovnu vedl od září 1921 Hans Krczal, který si odpýkal čtyři měsíce ve věznicí za svoji aktivní účast na tzv. krvavém slunovratu v roce 1920. Tato skutečnost nejvíce pobuřovala českou veřejnost, protože při obsazování místa knihovníka bylo v roce 1921 zamítnuto několik kandidátů, aby toto místo po své rezignaci na místo tajemníka Německé národní rady dostal právě Hans Krczal.

Velkou oporou jihlavského německví byla rovněž spolková činnost. V jejím čele stál bezpochyby *Deutscher Kulturverband*, který byl vytvořen na sjezdu v Liberci 28. 9. 1919 přejmenováním pověstného *Schulvereinu*. V relaci policejního komisařství v Jihlavě *Předsednictvu zemské politické zprávy* v Brně je *Kulturverband* uváděn na prvním místě mezi korporacemi, které pracovaly na Jihlavsku pro německou národní myšlenku.³¹

Stejný cíl si podle zmíněné policejní relace kladl spolek *Arbeitsgemeinschaft für Heimatkunde in der Iglauer Sprachinsel*, tedy probouzet německé národní uvědomění a touhu po sjednocení všech Němců.

Významnou roli hrály rovněž německé tělocvičné spolky, mezi nimiž vynikal se svou dlouholetou tradicí *Deutscher Turnverein*. Snažily se získávat hlavně mládež a udržovat v ní nacionální fanatismus. Existovala celá řada dalších německých spolků, ty však nebyly z hlediska česko-německých vztahů natolik zajímavé.

Významné a mimořádné místo ve výčtu německých aktivit zaujímal *Deutscher Volksrat für die Iglauer Sprachinsel* (Německá národní rada). Po potlačení německého odboje byla činnost Německé rady zvláště intenzivní na poli národnostním. Nebylo uprázdněného místa ve státní nebo soukromé službě, o kterém by nevěděla. Sbírala materiál a intervenovala ohledně stížností při sčítání lidu v roce 1921, vystavovala vysvědčení o národní spolehlivosti a příslušnosti, podávala reklamace při volbách a při vyložení volebních listin, vedla v evidenci uprázdněné byty v Jihlavě. Věnovala pozornost nováčkům německé národnosti a snažila se je zajistit pobídkou německých spolků, aby se jich ujaly a věnovaly jim volné lístky na své akce.

V kulturním ohledu věnovala Německá rada největší pozornost školským záležitostem, zejména menšinovému školství a vymáhala intervence poslanců v jejich prospěch.

Na české straně hájilo zájmy českého obyvatelstva *Sdružení československého lidu pro Jihlavu, Štoky a okolí*, které bylo ustaveno 28. 10. 1921, aby zastupovalo národní a hospodářské zájmy Čechů ve zmíněném území, to znamená v jihlavském jazykovém ostrůvku. Snažila se přispívat k národnímu uvědomění a zároveň i hospodářskému a so-

ciálnímu zvelebení kraje s výjimkou politicko-stranických zájmů.³² Sdružení se snažilo podporovat zejména české menšinové školství a iniciovalo zakládání českých tříd a škol, podporováno v tomto úsilí Národní jednotou pošumavskou.

V český prospěch pracovala i další sdružení, z nichž nejvýznamnější byl tělocvičný spolek Sokol, který navazoval na svoji bohatou a v duchu národním zasloužilou předválečnou činnost. Jeho slety měly pro české obyvatelstvo velký význam, stejně jako legionářské akce.

Přestože větší národnostní střety na počátku 20. let utichly, k provokacím docházelo stále. Jak ukazují prameny, jejich aktéry byli většinou Němci. V samotné Jihlavě nedocházelo téměř k žádným, neboť po zkušenostech s oslavou slunovratu z léta 1920 zde byla většina akcí, které slibovaly jen trochu národnostní podtext, zakazována. Proto si němečtí nacionalisté mohli dovolit vyjádřit nesouhlas s existencí československého státu pouze takovými akcemi, jako bylo nevyvěšení státních vlajek na školní budovy, jak se stalo při oslavách třetího výročí vzniku státu.

Větší národnostní provokace se soustřeďovaly vesměs do obcí jazykového ostrůvku s německou převahou, kdy např. při slavnosti stavění máje byl strom ověšen ve Štokách velkoněmeckými prapory, v Německé Vyskytné rakouským orlem a v Petrovicích obrazy císařů Františka Josefa a Viléma. Ve Šlapanově byla na májce pověšena vycpaná ženská figurína s cedulkou Č.S.R.³³

Velký ohlas nejen na jihlavském jazykovém ostrůvku, ale také v časopise Bohemia a v parlamentě měl incident, ke kterému došlo ve Stonařově.³⁴ Podle sčítání lidu z roku 1921 zde žilo 1.275 obyvatel, z toho 882 Němců a 387 Čechů, v obecním zastupitelstvu bylo 14 Němců a 4 Češi. Obec byla v materiálech okresního úřadu charakterizována jako zaostalá, národnostně nejnepolehlivější v celém okrese, většina německých členů obecního zastupitelstva jako hypernacionální a nesmířená s existencí nového státu.

V noci z 25. na 26. dubna 1921 tu byly zlomeny dvě nedávno zasazené lipky „svobody“, umístěné v průčelí stonařovské radnice. Obecní radě byl okresním úřadem zaslán přípis, ve kterém byli za pachatele činu označeni Němci, rada obviněna z neschopnosti zabezpečit majetek a bylo jí pohroženo, že v opakovaném případě bude stonařovské zastupitelstvo rozpuštěno a dosazen český vládní komisař.

Stonařovská událost s lipkami svobody ukázala, jak křehký byl národnostní konsensus za zdánlivě klidných poměrů. Jihlavský jazykový ostrov byl sice navenek národnostně „usmířen“, nespokojenost ale vládla na obou stranách.

3. Éra vládního komisaře Josefa Výborného v Jihlavě

Jak vyplývá z předchozího popisu událostí, pronikání zástupců českého obyvatelstva do orgánů městské správy a dalších institucí v Jihlavě probíhalo velice pozvolna a jejich zastoupení zůstávalo v podstatě stále německé. Je samozřejmé, že tento fakt nebyl českému obyvatelstvu a zejména jeho reprezentantům lhostejný. Vůdcové české menšiny z období před rokem 1918 se však po porážce německé iredenty rozptýlili do různých politických stran a nezískali již rozhodující vliv. Bylo ale zřejmé, že nová doba, která přinesla Čechům pozici vládnoucího národa, umožňuje použít také nové prostředky.

Vůdčí české centrum se vytvořilo na radnici kolem prvního náměstka starosty, odbor-
ného učitele české měšťanské školy Josefa Výborného. Jednalo se o člověka nesmírně
ctižádnostivého, nacionalisticky zaměřeného, který byl činný v mnoha českých organiza-
cích. Pro své cíle a kariéru byl schopen použít jakýchkoliv prostředků. Okresní úřad Vý-
borného charakterizoval: „...trpí fixní ideou, že musí býti prvním starostou jihlavským

... pokouší se rozmnožit voličstvo, které by jej snad mohlo vzhledem na své smýšlení voliti. Voličstvo takové dodaly by mu Dřevěné Mlýny, kde je na 800 železničních zřízenců voličů.“³⁵

Skupina, která se vytvořila kolem náměstka starosty Výborného, začala usilovat o připojení obce Dřevěné Mlýny k Jihlavě. Cíl byl jednoznačně nacionální, posílit po všech stránkách český vliv ve městě. Příznivci připojení jako hlavní argument uváděli, že o sloučení obou obcí se jednalo již před válkou, bylo vládou povoleno a usnesla se na něm obě německá zastupitelstva. Tehdy však ještě byla v Dřevěných Mlýnech německá většina, zatímco podle sčítání lidu z roku 1921 zde žilo 1.948 Čechů a 544 Němců. Od sloučení se očekávalo, že posílí české zastoupení na radnici a všechny české strany ve městě.

Druhým očekávaným pozitivem, které mělo sloučení přinést, bylo rozpuštění obecních zastupitelstev obou obcí. V tomto případě pak bylo povinností příslušného okresního úřadu stanovit pro obec přechodný orgán, vládního komisaře, který by vedl správu obecních věcí až do dosazení nového obecního zastupitelstva.

Samotná obec Dřevěné Mlýny na jaře 1923 spojení odmítla, a to z důvodů hospodářských, protože Jihlava byla silně zadlužená. Dřevěné Mlýny, které byly bez dluhů, nemohly od Jihlavy v dohledné době čekat žádné výhody, jako např. vodovod nebo kanalizaci. V druhé polovině roku 1923 v Jihlavě probíhal boj za spojení obou obcí. Zejména J. Výborný se angažoval písemně i osobními intervencemi, němečtí členové obecního zastupitelstva protestovali u ministerského předsedy Švehly a u ministra vnitra.³⁶

Po řadě veřejných schůzí a akcí českých i německých stran pro a proti připojení počátkem listopadu ministerstvo vnitra povolilo sloučení obcí Jihlavy a Dřevěných Mlýnů v jednu obec.³⁷ Dne 13. listopadu 1923 rezignovalo obecní zastupitelstvo v Dřevěných Mlýnech na protest proti sloučení, které bylo provedeno, aniž by s ním bylo o tom jednáno. Následovně byla oficiálně rozpuštěna obecní zastupitelstva v obou obcích, jejich starostové odstoupili a od 15. listopadu začal úřadovat vládní komisař Josef Výborný, jmenovaný do funkce 15. prosince 1923. Jeho správa měla trvat do doby, než budou provedeny volby. Jihlavské listy označily jeho ustanovení za vhodné a šťastné, neboť v práci pro českou věc projevil nedostižnou pracovitost a houževnatost. Německý jihlavský list *Mährischer Grenzbote* se zabýval právní stránkou sloučení a označil ji za spornou.³⁸

S nástupem vládního komisaře v osobě Josefa Výborného, českého nacionalisty, začaly získávat národnostní poměry v Jihlavě a okolí zcela jinou podobu. K velkým přesunům začalo docházet v obecních a státních službách. Všechny tyto změny vycházely z činnosti vládního komisaře. Pozornost se soustředila zejména na železniční zaměstnance, kteří byli v Jihlavě ve značné míře národnosti německé. Němečtí železničáři byli překládáni z Jihlavy, zatímco do města přicházeli za spolupráce Ředitelství státních drah v Praze Češi. U těch pak hrál roli také fakt, k jaké národnosti se hlásili rodinní příslušníci, kteří s dotyčným zaměstnancem železnic přicházeli do města.

V podnicích, spadajících přímo do kompetence vládního komisaře, se postupovalo velmi razantně. Zaměstnanec elektrické dráhy Adolf Tentler byl propuštěn, protože neprokázal československé státní občanství.³⁹ Josef Výborný nařídil zavedení disciplinárního řízení a okamžité propuštění zaměstnanců elektrárny, strojníka Josefa Zeinhofera a výpomocného strojníka A. Joksche pro požívání alkoholických nápojů, ale též z národnostních důvodů.

Za poměrů, které nastolil v Jihlavě vládní komisariát, opustily svá místa i osoby, které byly v minulosti Čechy často kritizovány. Například 1. 3. 1924 odešel do penze vrchní magistrátní rada Artur Knezek, člen Německé rady.⁴⁰ Také dosavadní primář jihlavské

nemocnice MUDr. Nietsch podal vládnímu komisaři žádost, aby byl dán do penze. Jeho nástupcem se stal MUDr. Vítězslav Horn, který dosud působil jako vedoucí asistent v zemské nemocnici v Brně. Jihlavské listy tuto skutečnost přijaly s nadšením, znovu poukazovaly na německost celého ústavu a zpátečnictví primáře, který byl odpůrcem operativní léčby a všech novinek v lékařství.⁴¹

Je samozřejmé, že toto dění nezůstávalo bez kritického ohlasu na německé straně. Zpočátku bylo ventilováno především prostřednictvím listu *Mährischer Grenzbote*. Již po měsíci činnosti vládního komisaře tento list psal, že německý národ je dle programu potlačován a příčinu viděl v působení Josefa Výborného. Poukazoval na nová jmenování a přemístování úřednictva v Jihlavě, jmenovitě u pošty, kde byla řada úředníků přeložena do českého území, protože neznala státní řeč.

V květnu 1924 došlo na jihlavské radnici k rozkolu. Němečtí sociální demokraté předložili rezoluci, jejímž cílem bylo vyslovit nedůvěru Josefu Výbornému. Rezoluce žádala pod heslem „Pryč s diktaturou vládního komisaře“ jeho okamžité odstoupení.⁴² V polovině roku 1924 začaly stížnosti na situaci v Jihlavě směřovat na zemskou politickou správu do Brna. V květnu tohoto roku to byla protestní rezoluce organizace *Bezirksverein Iglau – der Deutschen nationalsozialistischen Arbeiterpartei*. Zdůrazňovala se zde především svévole a násilí vládního komisaře, nezdůvodněné masové propouštění, předčasná penzionování zkušených městských zaměstnanců, které nahrazovaly „protekční děti“ současných nositelů moci. V závěru rezoluce důrazně žádala okamžité odvolání vládního komisaře a vypsání voleb.⁴³ Situace nabývala na vážnosti, neboť Zemský výbor moravského místodržitelství se začal zabývat také anonymními podáními, která mu byla doručena. Obsahovala opakovaně stížnosti na zvůli vládního komisaře, propouštění obecních zaměstnanců a zhoršující se hospodářskou situaci města. Jeden z těchto německy psaných anonymů, podepsaný „mnohými německými a českými obchodníky“, se nedíval na poměry v Jihlavě už pouze z národnostního hlediska, ale poukazoval na stejné nespravedlnosti vůči Čechům i Němcům, kteří nepatřili do protekční skupiny kolem vládního komisaře.⁴⁴

Na počátku roku 1925 bylo již zřejmé, že režim vládního komisaře, zahájený na jihlavské radnici před dvěma roky, splnil svoji úlohu a jeho další existence se stala nežádoucí i pro ty vrstvy a skupiny, pro které byl původně zaveden. Výsledkem éry vládního komisaře bylo důsledné počestění všech odvětví městské správy. Z tohoto důvodu proti němu pochopitelně stály všechny německé strany a skupiny, které se nemohly smířit se ztrátou někdejších pozic.

V lednu 1925 byly vypsány obecní volby na 22. března. V zákonném termínu byl podán vůbec rekordní počet 22 kandidátek za celé období první republiky. Volbám předcházela mohutná agitace. Všechny české občanské a reformistické strany vytvořily jedno seskupení, německé pak druhé. Mimo zůstala pouze KSČ, židovská volební skupina a němečtí nacionálové – DNSAP.

Po týdnech bouřlivého předvolebního boje proběhl volební den klidně. Výsledky přinesly všeobecné překvapení: české strany rozhodně zvítězily, oproti volbám v roce 1920 získaly téměř o třetinu více hlasů, zatímco německé strany ztratily přibližně 15 procent.

Nárůst českých hlasů byl natolik vysoký, že na německé straně byly okamžitě vysloveny pochybnosti o regulérnosti voleb.⁴⁵

Třebíčská komunistická Jiskra v článku *Obecní volby* psala: „Byly to volby dokonale turecké a může to být naší republikánské demokracii pořádnou ostudou. České Jihlavy bylo docíleno falešnými hlasy a hlasy mrtvých...“⁴⁶

Kvůli protestům bylo potvrzení voleb neustále oddalováno, což vyhovovalo těm, kteří byli spokojeni s režimem vládního komisaře a kteří se snažili jeho trvání co nejvíce prodloužit. Z tohoto důvodu stáhly německá sociální demokracie a KSČ své protesty a spolu s českou sociální demokracií a národní stranou vytvořily socialistický blok, když předtím selhal pokus o jednotnou kandidátku na české straně. Po potvrzení voleb se konala 4. července volba starosty, kdy dvacetí pěti hlasy socialistického bloku byl zvolen starostou Jihlavy pravicový sociální demokrat JUDr. Rudolf Veverka. Protikandidáti získali – Josef Výborný 11 hlasů, JUDr. Osvald Haičman 4 hlasy.

Německé noviny Mährischer Grenzbote nástup prvního českého starosty Dr. Veverky uvítaly, upozorňovaly však na to, že nebude mít lehkou práci. Za německé obyvatelstvo slibovaly spolupráci pro blaho a zdar města, pokud se nebude, byť i skrytě, opakovat éra Výborného.⁴⁷

V nové městské radě bylo zastoupeno pět Němců, osm Čechů a jeden člen KSČ, který při volbě prohlásil, že se spojuje s Němci. Česká většina tak byla zajištěna, i když byla poměrně labilní.⁴⁸

Na zasedání městské rady 1. 2. 1926 přečetl první náměstek starosty O. Oberrenner své prohlášení, kde požadoval, aby se více dbalo zájmů jihlavských Němců. Na to odpověděl starosta města, že bude na toto přání dle možnosti vzat zřetel a dále specifikoval některá opatření:

- „1) ve všech veřejných úřadech, budovách, ulicích a náměstích mají být zavedena německá označení
- 2) při přidělování, podpoře a subvencích spolkům, sdružením i jednotlivcům má být zřetelná plná rovnoprávnost
- 3) při dodávkách městské obci a jejím podnikům musí býti bráni na vědomí a zohledněni i němečtí živnostníci a kupci
- 4) při novém ustanovování úředníků, sluhů a městských pracovníků má být zastoupení obou národností paritní, v současné době je to u Němců jen 25 procent
- 5) při témž ustanovování budou v první linii zohledněni ti, kteří v místě bydlí, aby se přistěhování nemístních beztak tíživá nezaměstnanost nezvětšovala“⁴⁹

Toto prohlášení prvního českého starosty Jihlavy jasně naznačovalo, že nacionálním praktikám a postupům z dob vládního komisaře by měl být učiněn konec a dávalo naději, že národnostní neshody mezi českým a německým obyvatelstvem se utiší.

POZNÁMKY

- 1 Těmito událostmi se zabývá autorčin příspěvek: A. Palánová, Vznik Československé republiky a události na národnostně smíšeném území Jihlavska. In: Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských, XI, Jihlava 1998, s. 211–233.
- 2 Německá národní rada (Deutscher Volksrat für die Iglauer Sprachinsel) vznikla 3. 11. 1918 jako protiklad jihlavského Národního výboru na ochranu a k obraně zájmů Němců jihlavského jazykového ostrova. V jejím čele stál továrník Veno Sedlak, známý německý nacionalista, vedoucím sekretariátu se stal Hans Krcal, pozdější jihlavský knihovník.
- 3 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Jihlava, Městská správa (dále jen MS) Jihlava, pres. reg. č. 1132/1919.
- 4 Leták Die Iglauer Sprachinsel soll deutsch bleiben, SOKA, Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1161/1919. Text letáku bez mapky byl otištěn také v Mährischer Grenzbote (dále jen MG), 20. 4. 1919, č. 40, a přiloze Ostern – Beilage des Mährischen Grenzboten. Brožura Die Iglauer Sprachinsel – Deutsch, Okresní knihovna v Jihlavě, regionální literatura, č. 36.
- 5 SOKA Jihlava, Okresní úřad (dále jen OÚ) Jihlava, pres. reg. č. 5759/1919.
- 6 SOKA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1146/1919.
- 7 SOKA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5698/1919.

- 8 Ve fondu Německá národní rada jihlavského jazykového ostrova v SOkA Jihlava se zachovaly písemnosti, vzniklé z činnosti spolku v letech 1919–1921. Obsah fondu tvoří pouze volební seznamy a volební výsledky, dále adresy Jihlavanů, žijících v zahraničí a jejich odpovědi na výzvy Německé rady. O další činnosti Německé rady jsou zmínky i v jiných fondech, např. pres. reg. OÚ Jihlava nebo pres. reg. MS Jihlava. Několik letáků, vzniklých z činnosti spolku, je zařazeno ve fondu Sbírký, tisková dokumentace U (patenty, cirkuláře, vyhlášky), karton 89, inv. č. 158, 1919; P (politické akce, manifestace, schůze, volby), karton 3, inv. č. 235, 1919.
- 9 SOkA Jihlava, fond Německá národní rada jihlavského jazykového ostrova, novinový výstřížek.
- 10 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5655/1919.
- 11 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 5812/1919.
- 12 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1139/1919. Členové poradní komise: L. Chlum, D. Koráb, J. Pavellec, A. Melichar – čeští; O. Oberernner, R. Müller, R. Aschmann, K. Weigner – němečtí.
- 13 Jihlavské listy (dále jen JL), 4. 7. 1919, č. 25, s. 4.
- 14 JL, 7. 12. 1919, č. 6, s. 5.
- 15 JL, 26. 9. 1919, č. 37, s. 2.
- 16 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1289/1920.
- 17 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1107/1919.
- 18 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1140/1919.
- 19 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1212/1919.
- 20 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva 28. 9. 1919

kandidátky	počet hlasů	počet mandátů
Deutsche demokratische Partei	2 988	10
Vereinigte Deutsche Nationalsozialistische und Deutsche Katolische Partei	1 322	4
Deutsche sozialdemokratische Partei	3 695	13
Československá sociálně demokratická strana	2 282	7
České občanské strany	2 089	7
Jüdische Wählergruppe	464	1
Počet odevzdaných platných hlasů	12 840	42

Podle velkého rozdílu mezi počtem německých a českých hlasů lze usuzovat, že došlo k volebním manipulacím prostřednictvím tehdy ještě vesměs německého úřednictva. Němci měli v té době v Jihlavě stále ještě převahu, česká menšina však byla již početnější, než naznačují volební výsledky. (Srov. výsledky sčítání lidu z roku 1921 v Jihlavě: k české národnosti se přihlásilo 13 421, k německé 13 521 obyvatel). K teorii volebních manipulací se přiklání i dvojice autorů: Zdeněk Jaroš – Karel Křesadlo, Jihlavská radnice. Kulturně historická studie, Jihlava 1994, s. 32–33.

- 21 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1223/1919.
- 22 Materiálů k těmto událostem existuje větší množství. Objemný fascikl, uložený v SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. 285/1920 se zabývá šetřením krvavého slunovratu, obsahuje protokoly, interpelace, koncepční návrhy, úřední přípisy. Nejpodrobnější je popis vládního komisaře města Jihlavy, který vidí vinu na německé straně, zatímco líčení událostí v interpelaci R. Junga v poslanecké sněmovně je opačného názoru. Protiněmecký postoj je zřejmý také v článku Krvavá „Sonnwendfeier“ v Jihlavě, JL, 25. 6. 1920, zvláštní vydání č. 26, s. 1. Popis jednoho z hlavních aktérů, H. Krcala je obsažen v článku Iglaus Sonnwendfeier, Igelland, 1942, 4, s. 45–47. Podobné protičeské stanovisko zaujímá W. Schaumann, Die gewaltsame Vertscheidung des deutschen Igellands. Dokumente der Entnationalisierung herausgegeben von Karl Hermann Frank, I, Wien und Leipzig 1938, s. 16–20. Dále K. Kočí, Sokolstvo strážcem státních zájmů, JL, 4. 7. 1929, č. 25, s. 3. Adolf E. Vašek, Krvavé bouře jihlavské ve světle historie, JL, 29. 9. 1930, č. 38, s. 2. A Kába, Krvavý slunovrat před 48 lety v Jihlavě, Jiskra, 4. 7. 1968, č. 50, s. 4.
- 23 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 533/1919. 15. 11. 1919 se také vládní komisař Jihlavy vyslovil pro návrh zákazu těchto písní.
- 24 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva 26. 9. 1920

kandidátky	počet hlasů	počet mandátů
Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei	3 665	10
Deutsche demokratische Partei	3 022	9
Deutsche christlichsoziale Volkspartei	809	2

„Für Deutsch Iglau“	458	1
Československá sociálně demokratická strana	3 001	9
Československá strana socialistická	854	2
Realistický klub	656	2
Spojené české občanské strany	2 078	6
Jüdische Wählergruppe	391	1
Počet odevzdaných platných hlasů	14 934	42

Celkově bylo zapsáno 16 901 voličů, skutečně volilo 14 934.

Srovnáme-li poměr českých a německých hlasů při obecních volbách s národnostním složením obyvatelstva podle sčítání lidu z roku 1921 (viz pozn. č. 19), zdá se více odpovídající realitě než výsledky předchozích voleb. Německá strana však rezolutně protestovala a argumentovala tím, že do Jihlavy bylo těsně před volbami převeleno 2 400 vojáků, kteří zde volili a zajistili značný přírůstek českých hlasů. (Srov. Z. Jaroš – K. Křesadlo, c. d., s. 33). Zde autoři změnu přičítají odstranění předchozích manipulací tehdy ještě ve směs německého úřednictva, takže celý přírůstek hlasů šel podle jejich názoru na konto českých stran.

25 JL, 10. 12. 1920, s. 2.

26 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6109/1921.

27 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1416/1923.

28 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1414/1923.

29 JL, 2. 12. 1921, č. 48, s. 3.

30 JL, 11. 3. 1921, č. 10, s. 3.

31 Moravský zemský archiv Brno, B 40, Zemská správa politická v Brně, pres. reg. 13836/1924.

32 JL, 24. 3. 1923, č. 12, s. 1.

33 JL, 10. 6. 1921, č. 23, s. 3.

34 MG, 19. 5. 1921, č. 55, s. 3.

Bohemia, 13. 5. 1921, č. 112, s. 4.

SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6104/1921.

35 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6877/1925. Zpráva Okresního úřadu v Jihlavě ze dne 30. 5. 1923.

36 JL, 6. 10. 1923, č. 40, s. 3.

37 SOkA Jihlava, OÚ Jihlava, pres. reg. č. 6596/1923.

38 JL, 17. 11. 1923, č. 46, s. 2.

39 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1457/1924.

40 JL, 16. 2. 1924, č. 7, s. 2.

41 JL, 19. 7. 1924, č. 29, s. 1., JL 9. 9. 1924, č. 6, s. 2.

42 JL, 17. 5. 1924, č. 20, s. 1.

43 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1484/1924.

44 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1472/1924.

45 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva 22. 3. 1925.

kandidátky	počet hlasů	počet mandátů
Realistický klub	1 917	4
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	308	1
Československá sociálně demokratická strana	2 556	6
Československá strana socialistická	1 229	3
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	719	2
Československá národně demokratická strana	510	1
Československá strana lidová	1 057	2
Skupina „Za českou Jihlavu“	726	2
Holzmuöhler Wahlpartei	206	0
Komunistická strana Československa	1 786	4
Deutschdemokratische Freiheitspartei	1 578	4
Jüdische Wählergruppe	391	0
Deutsche sozialdemokratische	806	2

Arbeiterpartei		
Deutsche Gewerbepartei	877	2
Deutsche christlichsoziale Volkspartei	1 491	4
Deutsche Heimatpartei	1 725	4
Národní strana	347	1
Für unsere Heimat	38	0
Volební sdružení drobného lidu	5	0
Majitelé domů	2	0
Neodvislí občané	8	0
Strana nájemníků	19	0
Počet odevzdaných platných hlasů	18 301	42

Celkově bylo zapsáno 18 244 voličů, skutečně volili 18 301.

K názoru, že při volbách v roce 1925 muselo vzhledem k překvapivě příznivému výsledku pro českou stranu dojít k machinacím, se přiklání rovněž regionální historiografie. K. Křesadlo v sérii svých článků pro Jiskru Jihlavské volební kapitoly píše: „Srovnáme-li totiž volební výsledky se skutečným poměrem obou národností, zdá se pravděpodobné, že tak vysokému vítězství českých stran bylo snad opravdu trochu pomoheno.“ (Srov. Jiskra, 30. 8. 1976, č. 69, s. 4). Podobný názor zastává rovněž A. Šimka, podle kterého měli Češi v té době sice již číselnou převahu, ale vítězství si pojistili volebními machinacemi, kterými získali asi 1 000 hlasů navíc. (Srov. Jiskra, 30. 8. 1976, č. 69, s. 4).

46 Jiskra, 26. 11. 1925, č. 48, s. 2.

47 MG, 7. 11. 1925, č. 132, s. 3.

48 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1567/1926.

Čeští členové městské rady: starosta Dr. Veverka (soc. dem.)

II. náměstek odbor. uč. Poláček (rep.)
 J. Výborný (real.)
 Dr. Metelka (čsl. soc.)
 L. Pytlík (soc. dem.)
 A. Melichar (živnost.)
 Dr. Veselý (lid.)
 Dr. Mohr (nár. dem.)

Němečtí členové:

I. náměstek O. Oberrenner (D. d. Freiheitsp.)
 V. Sedlak (D. Heimatspartei)
 J. Tomandl (Christl. soc. Volksp.)
 H. Striegler (Gewerbepartei)
 R. Aschmann (D. soc. dem.)

J. Vašátko (KSČ) - spojil se s Němci

49 SOkA Jihlava, MS Jihlava, pres. reg. č. 1567/1926.

Die tschechisch-deutschen Beziehungen im ethnisch gemischtem Gebiet um Iglau in den ersten Jahren der unabhängigen Republik

Alena Palánová

Die Studie knüpft an den Beitrag *Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik und die Ereignisse im ethnisch gemischtem Gebiet um Iglau* an, der in der letzten Ausgabe des Sammelbandes Sborník Vysočiny veröffentlicht worden ist.

Nach der Befestigung der tschechischen Herrschaft brachen in Iglau in den ersten Monaten des Jahres 1919 kleinere nationale Unruhen aus. Die Soldaten der Iglauer Garnison griffen mehrmals deutsche Symbole und Firmenschilder an. Auch das deutsche Kinos- und Theaterprogramm war Anlaß für Ausschreitungen tschechischer Gruppen.

Die deutschen Aktivitäten konzentrierten sich in der ersten Reihe im Deutschen Volksrat für die Iglauer Sprachinsel. Wichtig waren auch der Turnverein, der Schulverein und der Deutsche Verein für Iglau und Umgebung.

Für den Anfang der 20-er Jahre war die Beruhigung der nationalen Gegensätze charakteristisch. Mit der Entscheidung der Pariser Friedenskonferenz war offensichtlich geworden, daß die deutschen irredentistischen Bemühungen ohne Aussicht auf Erfolg waren. Die deutsche Bevölkerung versöhnte sich mit der Realität der Tschechoslowakischen Republik und ihrer Existenz innerhalb des existierenden politischen Systems. Sie versuchte, ähnlich wie die tschechische Bevölkerung, in den politischen Parteien und einer Vielzahl von Vereinen ihre Interessen zu verwirklichen.

Der letzte große nationale Konflikt war die sog. Blutsonnwendfeier am 23. Juni 1920, bei der zwei tschechische Legionäre in einer Menschenmenge auf dem Iglauer Platz erschossen wurden. Danach kamen nur noch kleinere Auseinandersetzungen mit nationalem Charakter vor.

Im September 1920 wurde die Gemeindewahl von 1919 wiederholt; aus der Wahl ging die deutsche Bevölkerungsgruppe in Iglau zum letzten Mal als Sieger hervor. Der Deutsche O. Oberrenner, der auch für die tschechische Bevölkerung akzeptabel war, wurde zum Bürgermeister gewählt. Die stärkste politische Partei in Iglau war die deutsche sozial-demokratische Partei.

Die Stadtverwaltung in Iglau war stets überwiegend deutsch, die tschechischen Vertreter waren eine kleine Minderheit. Dies führte zunehmend zur Unzufriedenheit der tschechischen Seite. Um den Anteil der tschechischen Repräsentanten zu erhöhen, wurde deshalb der schon vor dem Krieg vorbereitete Anschluß der benachbarten Gemeinde Dřevěné Mlýny (Holzmühlen) an Iglau verwirlicht. Dadurch wurde der tschechische Anteil in der Stadt gestärkt. Gleichzeitig wurde ohne Neuwahlen ein tschechischer Regierungskommissar, der Lehrer J. Výborný, berufen. Dieser Regierungskommissar erfüllte seine Aufgabe schnell und tschechisierte in kurzer Zeit nicht nur die Stadtverwaltung, sondern auch manche Institutionen, in denen die Tschechen bis dahin nur wenig vertreten waren. Das Regierungskommissariat wurde – vor allem auch wegen der fehlenden demokratischen Legitimation – mit der Zeit unpopulär. Deshalb fanden im März 1920 neue Gemeindewahlen statt. Das Wahlergebnis, das die tschechischen Parteien mit einem angeblich großen Stimmenzuwachs als Sieger auswies, war für alle eine große Überraschung. Es ist wahrscheinlich, daß die Wahlen von der tschechischen Seite manipuliert worden sind. Das Wahlergebnis hätte allerdings auch ohne Wahlverfälschungen für einen Sieg der Tschechen gereicht. Erster tschechischer Bürgermeister wurde der Sozialdemokrat Dr. R. Veverka.

Adresa autorky:

Mgr. Alena Palánová, Šipnov 65, 588 41 Vyskytná nad Jihlavou